

**РОЛЬ МУЗЕЇВ В ЕТНОВИХОВАННІ МОЛОДІ
(НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ)**

У статті досліджено особливості етновиховання, простежено роль музеїв в етновихованні молоді, зокрема звернено увагу на науково-просвітню, виховну діяльність Тернопільського краєзнавчого музею.

Ключові слова: етновиховання, естетичне виховання, музей, традиція, нація, народне мистецтво.

Н. В. РУБЛЕВСКАЯ

**РОЛЬ МУЗЕЕВ В ЭТНОВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ
(НА ПРИМЕРЕ ТЕРНОПОЛЬСКОГО КРАЕВЕДЧЕСКОГО МУЗЕЯ)**

В статье исследованы особенности этновоспитания, прослежена роль музеев в этновоспитании молодежи, в частности обращено внимание на научно-просветительную, воспитательную деятельность Тернопольского краеведческого музея.

Ключевые слова: этновоспитание, эстетическое воспитание, музей, традиция, нация, народное искусство.

N. V. RUBLEVSKA

**THE ROLE OF MUSEUMS IN ETNOEDUCATION YOUTH
(EXAMPLE TERNOPIIL REGIONAL MUSEUM)**

The article studies the characteristics etnoeducation, the role of museums in etnoeducation youth, particularly drawn attention to scientific, educational, educational activities Ternopil Regional Museum.

Key words: etnoeducation, aesthetic education, museum, tradition, nation, folk art.

Етнопедагогічні ідеї, які найглибше висвітлені у історичних, фольклорних, етнографічних джерелах та творах мистецтва, своїм змістом нагадують про глибокі етичні, естетичні, трудові, творчі надбання нашого народу. Етновиховні погляди наших пращурів відображені у традиціях, звичаях, обрядах, святах і мають тісний зв'язок з вірою, релігією. Сьогодні відомо чимало фактів про етновиховну діяльність українських храмів, духовенства, релігійних діячів, а також про їхній внесок у розвиток національної освіти, освітніх закладів.

Основні напрями етновиховання (духовно-моральне, трудове, розумове, фізичне, естетичне, етичне) є неначе засобом формування головних цінностей молоді. Визначальними цінностями, які займали вагоме місце у формуванні особистості у давнину і є актуальними в умовах сучасності і які формували у молодих поколінь наші прадіди, були: загальнолюдські цінності (добро, правда, краса, совість, любов, чесність та інші); національно-патріотичні (пошана до рідної землі, бажання її захищати, історична пам'ять, сміливість, жертвність); родинні (пошана до найстарших членів сім'ї, до батька й матері, подружня вірність, любов до дітей, пам'ять про предків, вірність вірі своїх попередників) [4].

Метою статті є дослідження ролі музеїв в етновихованні молоді, зокрема звернено увагу на науково-освітню, виховну діяльність тернопільських музеїв.

Цю проблему частково досліджували: А. Данилюк, В. Євтух, А. Марункевич, Н. Дем'яненко, В. Чепак, С. Мельничук, Л. Третяк та інші. У своїх працях вони висвітлюють основні напрями, принципи етновиховання, подають інформацію про науково-освітню, виховну діяльність музеїв, зокрема тернопільських.

З давніх віків відносини між людьми регулювались почуттями, пов'язаними із «створенням, відтворенням і сприйняттям прекрасного в мистецтві та житті» [7, с. 187], що зумовило виникнення напряду в етнопедagogіці, названого естетичним вихованням. Воно пояснювалось як цілеспрямоване формування естетичного ставлення до життя. Почуття краси проявляється у замилюванні природою, мистецтвом, ремеслом, людською зовнішністю, взаєминами між людьми тощо [4].

Наші предки вчили нащадків працювати якісно, сумлінно, добротно, вдосконалюючи при цьому свої здібності. Тому писанкарство, витинанки, деревообробка, художнє плетіння, гончарство, гутництво (скляне виробництво), ткацтво, килимарство, вишивка, в'язання, художня обробка шкіри, художня обробка металу, іграшкове ремесло, зберігаючи і примножуючи традиції, має і досі великий вплив на розвиток естетичних смаків молоді.

Досить важливими у нашому суспільстві залишаються мистецькі виховні традиції українців. Саме народне мистецтво містить необмежені можливості впливати на формування людини-гуманіста, розвиток її естетичних, етичних, загалом духовно-моральних цінностей. Оскільки національне мистецтво завжди було масовим явищем, то й сприяло вихованню значної кількості громадян України [4].

Важливу роль в етновихованні людини чи колективу відіграють і музеї.

Музеї – це сховище культурних цінностей, які характеризують різноманітні сторони людської діяльності. Вони відтворюють історію людського суспільства, розповідають про економіку, техніку, громадське життя, побут, звичаї, художню творчість людей тієї чи іншої епохи. Предмети, що зібрані в музеях, мають величезну цінність не тільки для науки; музейні експонати, доступні для відвідувачів, впливають на людей, переконують їх своєю наочністю, мають виховне значення [2].

«Вітчизняне музейне образотворення є своєрідним показником культурної зрілості суспільства через визначення «питомої ваги» національно-самобутнього та загальнолюдського у надбаннях народу і дієвим засобом взаємозбагачення світових культур» [1, с. 139]. Так, основними функціями музею у світі вважаються: зберігання пам'яток; їх наукове дослідження; культурно-просвітницька робота з відвідувачами [9].

Великі й малі міста славляться історичними пам'ятками та музеями, адже музеї стали сполучною ланкою між поколіннями та народами, «храмами муз». Вони є не просто сховищами стародавніх предметів і документів, а своєрідною коморою колективної пам'яті народу [3].

Важливими з мистецької точки зору є художні музеї, які збирають, вивчають і експонують витвори мистецтва (декоративно-прикладного, живопис, графіку, скульптуру) з метою представити історію мистецтва і задовольнити естетичні і пізнавальні потреби сучасної людини. Колекції художніх музеїв можуть містити твори професійних художників, народної, дитячої творчості. Включають твори різних видів образотворчого мистецтва, художніх течій і шкіл з широкими тимчасовими рамками.

Мистецтво у художній формі зображує події, факти, активно впливає на емоційну, чуттєву сферу людини. Воно у системі формування естетичної культури є неповторним та єдиним джерелом пізнання характерних рис духовного життя кожної епохи. Через мистецтво особистість одержує різноманітні знання, інформацію про культуру, життя, побут людей у різні часи, про навколишній світ, природу, розвиток суспільства. Мистецтво відіграє важливу роль у формуванні гармонійно розвиненої особистості [5, с. 5–6].

Світ мистецтва надзвичайно багатий і складний. І для того, щоб людина увійшла в нього не як у темний, невідомий ліс, наповнений несподіванками, її потрібно поступово вводити в нього, приєднувати до художніх скарбів, накопичених людством протягом тисячоліть. Найправильніший і найбільш плідний шлях залучення до мистецтва – це живе спілкування з ним. Постійно відвідуючи музеї і виставки, знайомлячись з пам'ятками архітектури, розглядаючи репродукції, непомітно накопичується безцінний досвід «естетичного ставлення до дійсності», відбувається формування цінностей особистості [6, с. 4–5].

Важливе місце в донесенні історичної спадщини до людей належить музеям. Невичерпні знання і духовні багатства, довершені зразки матеріальної культури, музейні експонати впливають на формування особистості, прилучають людей до надбань національної та світової

історико-культурної спадщини. І тому музеї повинні стати «відкритими», багатоцільовими осередками культури, науки, етноосвіти та етновиховання відповідно до світових тенденцій розвитку музейної справи [9].

Тернопільський краєзнавчий музей – найбільше зібрання пам'яток і матеріалів з історії, етнографії і побуту Тернопільщини, найдавніший заклад культури і просвітництва в області.

Гордістю музею є доволі численні колекції декоративно-ужиткового мистецтва, у якому найбільш повно збереглися народні традиції, побутові, етнічні та національні особливості. Це – художня тканина і кераміка, народний одяг і вишивка, художня обробка шкіри і дерева та ін. Найбільш повно у цьому ряду представлена фондова група «Тканина», загальна кількість експонатів якої становить понад 9 тисяч одиниць збереження. Її хронологічні межі охоплюють більш як ціле століття: кінець XIX – XX ст. Особливістю її є унікальні зразки народного одягу з усіх географічно-етнографічних куточків області (Придністров'я, Галицьке Поділля, Галицька Волинь, Опілля) та велика колекція вишиваних рушників, верет, сервет, пошивок, серед яких чимало авторських робіт майстрів народної творчості (Ганни Баран, Петра Ткачука, Стефанії Папи, Марії Гарап'юк, Євгенії Наконечної).

Підгрупа «Сорочки» – одна з найбільших у загальній колекції групи «Тканина» і становить 435 одиниць збереження, з яких 153 – датовані кінцем XIX – поч. XX ст. Це жіночі сорочки, серед яких унікальну мистецьку вартість мають «борщівські» сорочки (їх у музеї – 58 одиниць збереження), відомі сьогодні у всьому світі. Вони вражають технікою вишивання: колодки, хрестик, з підстилом, низь, кучерявий стіб, гаптування, гладь, ланцюжок, стебнівка. Крім чорної, домінуючої в узорі, «бавни», у цих сорочках використовували волічку, сухозліть, бісер, пацьорки, лелітки – все це творить неповторний зразок декоративно-ужиткового мистецтва Придністров'я.

За насиченою кольоровою гамою і технікою вишивання поблизу «борщівських» стоять сорочки «заліщицькі», основне тло яких, на відміну від перших, – червонозолотисте, але таке ж насичене і надивовижу красиве. У фондах знаходиться також велика колекція жіночих сорочок із галицьких Опілля та Поділля (Бережанський, Козівський, Гусятинський, Зборівський, Тернопільський райони).

Збірка чоловічих сорочок – це майже 160 одиниць збереження, які представляють усі типи відомих на Тернопіллі сорочок: за кроєм, застібною, наявністю коміра чи комірця-стійки та за розміщенням вишивки, кольоровою гамою, технікою вишивання [8].

Музей володіє великою колекцією інших елементів народного одягу. Це – різноманітні безрукавки з тканини, шили їх переважно з оксамиту і оздоблювали вишивкою. На лляному полотні та оксамиті вишивалися фартухи, мистецькими зразками народного одягу є хутрянні безрукавки, оздоблені в основному аплікацією з рослинним орнаментом чи поєднанням вишивки з аплікацією, а також кожухи – білі та червоні, різного крою, багато декоровані.

Важливим внеском традиційної культури українців є рушники, які найяскравіше втілюють національні риси орнаментального мистецтва. На Тернопіллі – це рушники переважно вишивані, менше ткані. Понад 450 одиниць збереження – така музейна колекція вишуканих зразків цього виду мистецтва. Обрядові та побутові рушники вишиті у поліхромній та двоколірній гамі, найчастіше технікою хрестик чи низь. Особливо це стосується авторських рушників («Барвінкове Надзбруччя» П. Ткачука, «Чорнобривці» та «Поділля» Г. Баран та інші).

У кінці XIX – на поч. XX ст. на Тернопіллі діяли декілька відомих центрів килимарства. Чудові ткани килими, відомі і поза межами України (виставлялись і були високо оцінені й на Міжнародних виставках, зокрема у Відні), ткалися у килимарській майстерні у с. Вікно Гусятинської району, заснованій 1886 року відомим українським шляхтичем, громадським діячем, власником цієї посади Володиславом Федоровичем (1845–1917 рр.). Під час Першої світової війни його маєток, у тому числі й музей, в якому знаходилося 200 подільських килимів, бібліотека, родинний архів, мистецька галерея та килимарня – все згоріло. Тому велику науково-пізнавальну та мистецьку вартість має килим із цієї знаменитої колись майстерні, що вцілів і зберігся у музеї до наших днів.

Декілька килимарських осередків у тому часі діяли і на Збаражчині. Особливо популярною була килимарська майстерня відомого ткача І. Івахова із с. Кобилля. У фондах музею зна-

ходяться чотири килими, виткані ним, один з яких датований – на ньому виткана цифра «1900». Найдавнішими у музейній колекції є килими з датою «1884» та клеймом «М. 14» (м. Збараж) та датою «1893» і витканим словом «MARIA» (с. Добромірка) [8].

Таким чином, колекції декоративно-ужиткового мистецтва Тернопільського краєзнавчого музею відіграють важливу роль у становленні та розвитку особистості, формуванні її цінностей. Тернополяни та гості міста, відвідавши музей, можуть духовно збагатитись, розширити свій кругозір, отримати нові знання, поринути у світ минулого, дізнатись багато цікавого, нового, корисного для себе про етнічну історію, культуру, звичаї, традиції, побут українців. Колекції творів мистецтва, постійні та змінні виставки, лекції та екскурсії в музеї відіграють важливу роль в етновихованні: виховується естетичний смак, формується світогляд людини. Науково-освітня діяльність музею є дуже важлива й потрібна для становлення творчої неповторної особистості українця.

Виховні етнотрадиції українців, які можна почерпнути і в музеях, втілюють у собі найкращі духовні надбання попередніх поколінь, впливають на сучасний моральний стан нації, є особливим педагогічним явищем. У поєднанні з загальнолюдськими духовно-моральними цінностями вони, безперечно, вдосконалюють національну зрілість молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велика Л. П. Музейне експозиційне мистецтво: Монографія / Л. П. Велика. – Харків : ХДАК, 2000. – 160 с.
2. Данилюк А. На сторожі народних скарбів / А. Данилюк // Дзвін. – 1999. – № 10–12. – С.105–107.
3. Дружбинський В. Музеї: боротьба за виживання триває... / В. Дружбинський // Дзеркало тижня. – 2005. – 12 березня.
4. Етнопедагогіка: Навч. посібник / В. Б. Євтух, А. А. Марушкевич, Н. М. Дем'яненко, В. В. Чепак. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – Ч. 1. – 149 с.
5. Мельничук С. Формування естетичної культури майбутніх учителів / С. Мельничук // Мистецтво та освіта. – 2004. – № 3. – С. 4–6.
6. Розенвассер В. Б. Беседы об искусстве: Пособие для учителей нач. классов / В. Б. Розенвассер. – М. : Просвещение, 1979. – 183 с.
7. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: Навчальний посібник / М. Г. Стельмахович. – Київ : ІСДО, 1996. – 288 с.
8. Тернопільський обласний краєзнавчий музей: історія, фонди. – Тернопіль : Меркьюрі-Тернопіль, 2008. – 20 с ; іл.
9. Третяк Л. Нове в оцінці музейної справи / Л. Третяк // Свобода. – 2005. – 26 лютого. – С. 2.

УДК 745 (477)

М. Й. МАРКОВИЧ

ХУДОЖНІ СВІТИЛЬНИКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто художні особливості українських світильників. Досліджено різні історичні періоди, а також тип творчості народних майстрів. Визначено матеріали, з яких переважно виконані вироби, що датуються XVIII–XIX століттями.

Ключові слова: *художні особливості, світильники, тип, мистецтво, майстри, прикраси, розпис.*